

JOSIPU VONČINI U SPOMEN

(RAVNA GORA, 18. IX. 1932. – ZAGREB, 18. X. 2010.)

U nizu teških odlazaka što su u posljednje doba zadesili hrvatsku filologiju (Vojmir Vinja, Nikica Kolumbić, Dalibor Brozović, Žarko Muljačić, Branimir Glavičić, Rafo Bogišić) dogodio se još jedan: u Zagrebu je u 79. godini života preminuo akademik Josip Vončina, istaknuti hrvatski jezikoslovac, prvenstveno povjesničar hrvatskoga književnog jezika. Veliki radnik na kroatističkom području sklopio je umorne oči nakon dugih desetljeća neumorna rada i nakon vrlo velikih rezultata u proučavanju povijesti hrvatskoga književnog jezika, osobito stvaranja u svim hrvatskim zemljama od 15. do 19. stoljeća.

Rođen je u Ravnoj Gori, u Gorskom kotaru, ali je rane dane uglavnom proveo u Slavoniji, u Požegi, da bi više razrede gimnazije završio u Zagrebu, gdje je na Filozofskom fakultetu studirao kroatistiku i rusistiku i gdje je proveo gotovo čitav radni vijek, od 1960. do 1999. Predavao je povijest hrvatskoga jezika i hrvatsku dijalektologiju, od 1992. kao predstojnik katedre. Uz to bio je lektor hrvatskoga jezika u Kölnu, Rennesu i Mannheimu, gost profesor u Kölnu i Zürichu, prodekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bio je pomoćnik direktora Zagrebačke slavističke škole, predsjednik Hrvatskoga filološkog društva, od 1991. redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U HAZU bio je tajnikom Razreda za filološke znanosti, jednim od urednika nedavno objelodanjenog IV. sveska velike edicije Hrvatska i Europa, marljivim suradnikom raznih izdanja, npr. časopisā *Filologija* i *Forum* ili serije Stari pisci hrvatski. U Matici hrvatskoj bio je izvršni urednik biblioteke Stoljeća hrvatske književnosti, za tu je kolekciju priredio djela Frana Krste Frankopana i kao poseban prilog napisao *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*, Zagreb, 1999, 2006. Nagradu "Božidar Adžija" primio je 1989.

Josip Vončina javio se u znanosti rano, već u prvom godištu *Jezika* 1952-1953; tu se u prvom članku pitao je li *pošto* uzročni ili vremenski veznik. I poslije je u *Jeziku* pomalo pisao. Prvu znatniju pozornost pobudio je u filološkoj znanosti 1955. kada je u *Radovima Staroslavenskog instituta* objavio rad "Četiri glagoljske listine iz Like". Listine iz biblioteke samostana franjevačke provincije sv. Križa u Ljubljani što potječu iz 15. i 16. stoljeća autor je opisao i donio tekstove. Doktorat filoloških znanosti stekao je 1965. disertacijom o jeziku Požežanina Antuna Kanižlića (1699-1777), autora glasovite poeme *Sveta Rožalija* nastale i pod dojmom čitanja slavnihi dubrovačkih baroknih pjesnika. Ta je monografija publicirana 1975. u 368. knjizi *Rada JAZU*, str. 5-172. Dugi niz profesorovih radova pojavljuje se kontinuirano od 1967. kada je pisao o Reljkovićevoj gramatici (u *Reviji*, br. 4) i o njegovu *Satiru* (*Filologija*, br. 5), o najslavnijoj Lucićevoj pjesmi "Jur nijedna na svit vila" (*Umjetnost riječi*, br. 4) te o dubletnom prvom licu jednine prezenta u hrvatskih pjesnika 15. i 16. stoljeća (*Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knj. 9). Ubrzo su zaredali i prilozi o kajkavskim piscima, o ozaljskom krugu, o jeziku starih Dubrovčana, Splitskana i Zadrana itd., pa je temeljit i kvalitativno ujednačen obuhvat pisaca iz svih hrvatskih krajeva osnovna značajka njegova rada.

Važne svoje prinose skupio je u knjigama *Analize starih hrvatskih pisaca* (Split, 1977), *Jezičnopovijesne rasprave* (Zagreb, 1979), *Preporodni jezični temelji* (Zagreb, 1993). U tim djelima bavi se jezikom dopreporodnih i preporodnih hrvatskih pisaca, a uz to obogaćuje hrvatsku književnu povijest. Glavna su obilježja svestranost, obuhvat velikog broja autora (bavi se "Šibenskom molitvom", a tu su i Marko Marulić, Jeronim Martinčić, Milica Koriolanović Čipiko, Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić, Mavro Vetranović, Petar Zoranić, Ivan Gundulić, Juraj Habdelić, Fran Krsto Frankopan, Ivan Belostenec, Ardelio Della Bella, Antun Kanižlić, Tituš Brezovački, Ljudevit Gaj itd.), minucioznost raščlambi i produbljenost lingvističkih čitanja.

U knjizi *Jezična baština* (Split, 1988) dao je lingvostilističku hrestomatiju hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća. Ta je hrestomatija, naravno, sastavljena prema jezičnopovijesnim, ne prema književnopovijesnim kriterijima, a cjelokupna građa podijeljena je u četiri književnojezična tipa (čakavski, štokavski, hibridni i kajkavski), s time da je izdvojen i dio primjera obuhvaćenih poglavljem "Na pragu preporoda". Sama knjiga sadrži vrlo različite i raznovrsne primjere, a oni su strukturirani tako da uz odlomke iz starih beletrističkih, jezikoslovnih ili drugih djela nalazimo podatke o dijalekatnim osnovicama odlomaka i jezičnim naslojavanjima u njima, često i osvrt na grafijsko stanje u raznim tekstovima. Komentari se odnose i na stilske postupke pisaca i na položaj određenog ostvarenja u općem književnojezičnom razvoju. U Bogišićevoj antologiji starije hrvatske poezije *Leut i trublja* (Zagreb, 1971) stihove je djelomično akcentuirao profesor Vončina, ali je od zadatka akcentuiranja odustao u knjizi *Jezična baština*, sasvim svjestan teškoća toga posla.

Drugačija je knjiga *Korijeni Krležina Kerempuha* (Zagreb, 1991), pisana svakom čitatelju razumljivo, pristupačno i lijepo, a posvećena Krležinim *Baladama Petrice Kerempuha*, jednom od najvećih djela hrvatske književnosti. Trebalo je veliko povijesno znanje da bi se prišlo korijenima, a Josip Vončina to je učinio magistralno, promišljeno i znalački. Nije rekao mnogo samo o *Baladama*, rekao je puno i o hrvatskom jeziku u cjelini, a na nama je da dubinu njegovih spoznaja primimo i da se tako obogatimo.

U cjelini je Vončinino poznavanje hrvatske književnosti bilo golemo, poznavanje jezika hrvatskih pisaca duboko i iznimno. Posebno je potanko proučavao jezik ozaljskoga kruga, hibridni hrvatski književni jezik, dakle onaj jezik što je sustavno sastavljen od čakavskih, kajkavskih i štokavskih elemenata. Detaljno poznavanje hrvatske književnosti i hrvatskoga jezika osobito je pokazao u već spomenutoj knjizi *Tekstološka načela*. Sasvim je sigurno da je ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti* dao jak osobni pečat u prvim godinama njena postojanja. Danas možemo reći da je proučavanju razvoja hrvatskoga književnog jezika s ozbiljnom pomnjom i s trajnim rezultatima u dužem vremenskom periodu prišlo niz učenjaka, međutim, na tom planu specifično značenje imaju šezdesete godine 20. stoljeća, jer su se tada Eduard Hercigonja i Josip Vončina odvažno usmjerili *putovima hrvatskoga književnog jezika* uglavnom temeljeći svoja istraživanja bilo na srednjovjekovnim tekstovima (Hercigonja) bilo na onima renesansnim, baroknim ili prosvjetiteljskima (Vončina). Neki njihovi prethodnici i suvremenici bili su filolozi velikog formata, ali se angažiranost na mnogim frontama ipak odrazila u njihovu radu, pa je mnogi potencijal na tom polju pružio manje od očekivanoga i manje od mogućega,

kolikogod neka od tih istraživanja bila pobuđujuća i presudno važna. Dakako, opredjeljenje za široki dijapazon interesa lako je razumjeti u okrilju filologije pred kojom se trajno nalaze brojni neriješeni problemi, ali su baš zato naročito dragocjeni primjeri ranoga opredjeljenja i ustrajne uporabe baš ključa za određenu bravu, za onu jezičnopovijesnu.

Vrlo je velik priređivački rad Josipa Vončine. Bio je izvanredan poznavatelj hrvatske latiničke grafije pa je o toj problematici često pisao, npr. u prinosu "Latinicom pisani hrvatski tekstovi od Marulića do Gaja", *Forum*, 41, 2002, br. 1-3, str. 286-321. Dakako da je poznavanje hrvatske latinice bilo dragocjeno u njegovu tekstološkom radu. Za ediciju Pet stoljeća hrvatske književnosti u jednoj je knjizi priredio djela Petra Zrinskoga, Frana Krste Frankopana i Pavla Rittera Vitezovića, za Stare pisce hrvatske djela Petra Hektorovića, Frana Krste Frankopana i (s Franjom Švelcem) Petra Zoranića. Priredio je i glasovita djela Andrije Kačića Miošića i Matije Antuna Reljkovića (*Razgovor ugodni naroda slovinskoga – Satir iliti divji čovik*, Zagreb, 1988), pisao popratne rasprave uz pojedine pretiske (npr. uz Belostenčev rječnik, s Milanom Mogušem uz Dešićev *Raj duše*), s Milanom Mogušem priredio je poznatu knjižicu Save Mrkalja *Salo debeloga jera libo azbukoprotres*, Zagreb, 1983. Vončina se pobrinuo i za jezičnu redakciju Hećimovićeve *Antologije hrvatske drame* (Zagreb, 1988), a sudjelovao je i u priređivanju Benešićeva *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do I. G. Kovačića*. Razumije se, ovo nije prilika da bi se sve učinjeno nabrojilo, ali svakako možemo spomenuti priređivanje knjige *Pjesnici Ranjinina zbornika* što ju je 1998. objavila Matica hrvatska.

Profesor Vončina pouzdano je pisao o svojim prethodnicima u hrvatskoj filologiji, npr. o Vatroslavu Jagiću ("Vatroslav Jagić i književnost 'srednje dobe'", *Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu*, 4-5, 1990-1991) i o Stjepanu Ivšiću: "Ivšićev pogled u jezičnu dijakroniju", *Jugoslavenski seminar za strane slaviste*, 35, Zadar, 1985. S poznavanjem i ljudskom toplinom pisao je i o suvremenicima, o Rudolfu Filipoviću, o Olgi Šojat, o Milanu Ratkoviću, o Franji Švelcu, o Milanu Mogušu i drugima.

Zbog slaba zdravlja posljednjih je godina manje radio, ali je u cjelini stvorio impozantan opus koji je izvrsno spojio hrvatsku jezičnu i književnu povijest i razne stilizacije hrvatskoga književnog jezika. Josip Vončina djelovao je tiho, osjetljivo i ljubazno, a bio je neumorni pregalac i vrhunski znalac. Upoznao sam ga potkraj sedamdesetih godina prošloga stoljeća pohađajući posljediplomski studij jezikoslovlja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, viđao ga poslije na znanstvenim skupovima, npr. na Kombolovu 1981. u Zadru, Ivšićevu 1994. u Orahovici itd. Godine 1983. razgovarali smo u Zadru o priređivanju knjige *Hrvatska drama do narodnog preporoda* koju sam tada sa S. P. Novakom dovršavao. Sreli smo se i u Šibeniku kad je 1995. slavljena 400. obljetnica izlaska Vrančićeva rječnika i kad je promovirana Vrančićeva proza *Život nikoliko izabranih divic*. Bila je tom prilikom nezaboravna večera, a neki od sudionika otišli su davno u dobra spominjanja (Vinko Nikolić, Mirjana Šokota, Štefica Nikolić), sada i Josip Vončina. Pošavši iz Gorskoga kotara preko Slavonije do Zagreba, završio je svoj životni put, zaglédao je u hrvatsku knjigu duga trajanja znatiželjno, zaljubljeno i istraživački, ostavio među suvremenicima starije, svoje životne dobi i među mlađima dubok trag, a mi smo dužni reći i to od srca činimo: Slava Josipu Vončini!

Josip Lisac